

*Козакевич Ірина Олегівна,
старший викладач кафедри політології
Міжрегіональної Академії управління персоналом*

УДК 242.7:316.37

**ОСНОВНІ РИСИ ВИСОКОРОЗВИНУТОГО ІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА:
КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТВОРУ ГЕРБЕРТА МАРКУЗЕ «ОДНОВИМІРНА ЛЮДИНА»**

На основі аналізу праці «Одновимірна людина» розглядаються ідеї Герберта Маркузе, зокрема його погляди на основні риси, закономірності та перспективи розвитку сучасного розвиненого індустріального суспільства.

Ключові слова: «одновимірне суспільство», розвинене індустріальне суспільство, технічна раціональність, «поневолені можливості», неомарксизм.

В статье на основе анализа труда «Одномерный человек» прослеживаются идеи Герберта Маркузе, в частности его взгляды на основные черты, закономерности и перспективы развития современного развитого индустриального общества.

Ключевые слова: «одномерное общество», развитое индустриальное общество, техническая рациональность, «порабощённые возможности», неомарксизм.

The article includes the analysis of Herbert Markuse work “One-Dimensional Man” (1964). It illustrates the views of philosopher, sociologist, and political theorist on the main features, regularities and prospects of development of modern industrial society.

Key words: “One-Dimensional society”, modern industrial society, technical rationality, “enslaved opportunities”, Neo-Marxism.

Філософські концепції рідко коли отримують масову популярність або стають політичним явищем. Але коли таке відбувається, їхній вплив стає грандіозним і може тривати століттями. В цьому контексті найяскравішими прикладами виступають вчення К.Маркса і З.Фрейда: народившись ще у ХІХ столітті, вони, проходячи певний розвиток та трансформацію, визначають важливі риси ХХ століття і лишаються актуальними й на початку ХХІ століття. Не дивно, що найвпливовіший ідеолог широких антитоталітарних рухів шістдесятих років минулого століття Герберт Маркузе здійснив органічний синтез ідей марксизму та фрейдизму.

У 1964 році в Бостоні (США) побачила світ його одна з найвідоміших книг «Одновимірна людина. Дослідження з ідеології високорозвиненого індустріального суспільства» [1]. Книга невдовзі видана масовим тиражем в різних країнах, істотно вплинула не тільки на інтелектуальну еліту, а й на широкі кола інтелігенції. Ідеологи та активісти «нових лівих» - масового революційного, насамперед молодіжного, руху Європи другої половини 60-х років – називали цю книгу «євангелієм від Маркузе».

У Радянському Союзі аж до 90-х років дізнавалися про зазначену працю Г.Маркузе через «другі» чи навіть «треті» руки – з її критики офіційними радянськими філософами і соціологами [2-5]. Причому критика супроводжувалася здебільшого негативними оцінками. Українського перекладу праці не існує й досі.

Але перш, ніж розглянути цю визначну працю, дещо про автора. Герберт Маркузе народився в 1898 році в Берліні. Отримавши вищу філософську освіту в Берлінському та Франкфуртському університетах, став асистентом одного із засновників екзистенціалізму М.Хайдеггера. Вже у своїх перших наукових статтях він виказує спроби «нового прочитання» творів Карла Маркса. Почавши працювати у Франкфуртському інституті соціальних досліджень, Маркузе стає одним з його провідних діячів і залишається таким до 1969 р. – року фактичного занепаду інституту. Численні праці Маркузе – найвідоміші з них «Розум і революція» (1941), «Ерос і цивілізація» (1955), «Одновимірна людина» (1964) – виконуються на концептуальних засадах, розроблених (за активною участю самого Маркузе)

цим інститутом. Серед таких засад слід виділити «неомарксизм» і «критичну теорію суспільства».

Франкфуртський інститут соціальних досліджень був заснований у 1923 році і очолений спочатку відомим марксистом К.Грюнбергом, потім К.А.Герлахом. Обидва орієнтували своїх співробітників на дослідження історії соціальних вчень та робітничого руху. Макс Хоркхмайер, який став директором інституту у 1931 р., рішуче змінив загальний напрям його роботи й тематику публікацій. Інститут перейшов до сучасної соціально-філософської проблематики, розпочав комплексні дослідження суспільства. Провідниками в дослідженні виступили філософи на чолі зі своїм директором, але брали участь також економісти, історики, психологи, соціологи тощо. Така комплексність підкреслено протистояла однобічній спеціалізації у вивченні суспільства, характерній для традиційних суспільних наук. Головними теоретиками інституту стали, крім М.Хоркхмайєра, Т.Адорно, Е.Фромм, Г.Маркузе.

У 1933 р. інститут, з огляду на захоплення влади в Німеччині нацистами, перебазувався до свого філіалу в Женеві, згодом до Парижу, а в 1938-1939 роках – до США. Вплив інституту на інтелектуальне життя Америки виявився величезним. Після повернення у 1949 р. дирекції та значної частини співробітників до Німеччини інститут відновлюється як німецький дослідницький центр, але в світі він надалі сприйматиметься на рівні школи міжнародного масштабу – Франкфуртської школи.

Г.Маркузе з 1934 р. мешкає в США і працює професором ряду престижних університетів і науковим експертом різних установ (зокрема, експертом з «радянського марксизму»). Водночас він загальноновизнаний повноважний ідейний представник Франкфуртської школи.

В молоді роки пріоритетним для Маркузе було завдання нового прочитання марксизму, його оновлення. Загалом «неомарксизм» -- досить умовний термін, що об'єднує інколи істотно відмінні між собою теоретичні позиції, які започатковуються в західноєвропейській соціально-філософській думці в 20-ті роки ХХ ст. Спільною для них, однак, є творча спадщина К.Маркса і Ф.Енгельса як основа для досліджень. Дослідження ж призводять до висновків, спрямованих і проти «реального капіталізму» з його культом раціоналізму та споживацтва на Заході, і проти «реального соціалізму» з його догматичним марксизмом-ленінізмом на Сході. В неомарксизмі виділяють два напрями, що отримали (умовні знов-таки) назви: «сциєнтистського» (від англ. science – наука) і «гуманістичного». Перший оцінює загальнопоширений марксизм як недостатньо науковий, другий – як недостатньо людський. Франкфуртська школа, в т.ч. Маркузе, розробляє другий напрям. Виступаючи проти об'єктивістського тлумачення історичного процесу, гуманістичні неомарксистичні бачать в центрі марксистської філософії людину як ініціатора історії. При цьому вони апелюють до ранніх творів Маркса і вважають, що саме останні дають змогу відкрити «справжній» марксизм. Зокрема, акцентується увага на «Економічно-філософських рукописах 1844 року» Маркса, в яких досліджується проблема відчуження, уніфікації та знеособлення людини.

Та найвизначальнішою для Франкфуртської школи, а отже і для Маркузе, є «критична теорія суспільства». Поняття «критична теорія» запропонував Хоркхмайєр у 1937 р. в статті «Традиційна та критична теорія». В ній нова критична теорія протиставляється всій традиційній соціології та соціальній філософії. Основний докір на адресу соціології полягав у тому, що вона позитивістська, тобто зовсім не критична. Водночас нова теорія, на думку автора статті, має остаточно подолати абстрактно-ідеалістичну методологію класичної європейської філософії й відродити її кращі критичні традиції. При цьому критичність теорії, її здатність руйнувати позитивність ототожнюється автором з діалектичністю. Приймавши цю концепцію, Маркузе в опублікованій того ж року статті «Філософія і критична теорія», по-перше, започаткував перетворення критичної теорії в оновлену філософію історії (запропонована Маркузе назва «критична теорія» була конституйована Франкфуртською школою як базова), по-друге, дійшов до висновку (прийнятого, втім, не всіма франкфуртцями), що наріжним каменем критичної теорії, на якому вона має зводити свої

будови, повинно стати «Майбутнє». Останнє тлумачилось автором як рішуче заперечення існуючої «дійсності». Тут критицизм переріс у нігілізм.

У подальшому філософія історії у формі критичної теорії суспільства все більше наповнюється песимістичним змістом. Так, більшістю франкфуртців знання тлумачиться як антигуманна сила, просвітництво вважається процесом нав'язування людям «буржуазної цивілізації». Водночас міцніють претензії критичної теорії суспільства на статус «логіки й теорії пізнання» всіх соціальних наук. Автори й послідовники теорії подають її в статусі всезагальної методології. В 60-ті роки, напередодні й під час значного піднесення громадських рухів у Західній Європі, критична теорія суспільства постає також у якості універсальної політичної теорії.

Всі зазначені тенденції – критичність, нігілістичність, песимістичність, методологічність, політичність – якраз і увібрала в себе, більшою або меншою мірою, книга Маркузе «Одновимірна людина». Характерно, що її політичність, на відміну від книг інших франкфуртців, постає найвиразніше. Книга претендує на роль «єдиної вірної» політичної філософії, на роль методології революційної дії. Зумовлено це політичними та історичними реаліями того часу.

«Криза марксизму» у XX ст. була дуже помітною і глибокою. І капіталістичні, і так звані «соціалістичні» суспільства попрямували шляхами, відмінними від пророкованих марксистською теорією соціального розвитку (філософією історії), революції та Марксовим баченням соціалізму. У капіталістичних країнах робітничий клас через потужну і розгалужену систему державних механізмів соціального захисту був успішно інтегрований до сучасної капіталістичної системи, в такий спосіб припинивши своє існування як «живе заперечення» свого власного суспільства, якщо вжити Марксів термін [6, 31].

Пролетарська революція не відбулася у жодній розвиненій капіталістичній країні. Замість того вона відбулася у відносно відсталій Росії. Радянський варіант соціалізму невдовзі після революції почав сходити з класичних марксистських рейок. Друга світова війна поставила під питання Маркову теорію історичного розвитку та світового єднання робітничого класу. «Холодна війна» та швидкий розвиток економік капіталістичних країн, а також дедалі ефективніше впровадження всеосяжної держави загального добробуту також кинули виклик теорії Маркса. Такі обставини скоріше заперечували будь-яку історичну значимість та можливість застосування Марксової теорії, ніж могли утвердити її.

Тому в праці «Одновимірна людина», поєднуючи вдалий критичний підхід з впевненістю у вірність марксизму, Маркузе зробив спробу реконструювати та оживити останній у світлі нової суспільної ситуації. Він наполегливо намагався пояснити зміни у природі капіталізму, які сталися від початку XX ст. У цій книзі яскраво змальовано ідею одновимірного суспільства і пояснюється нездатність і небажання робітничого класу долучитися до всезагальної революційної боротьби за соціальні зміни згідно з пророцтвами Маркса. Це є рафінований варіант теорії сучасного розвиненого індустріального суспільства Маркузе [7, 229].

Маркузе свідомо виступає «тотальним критиком» сучасного йому суспільства, яке він називає «високорозвиненим індустріальним суспільством». Найважливішою особливістю такого суспільства є, на його думку, «технологічна раціональна одноманітність». Одновимірне суспільство, що сформувалось в усіх розвинених індустріальних суспільствах – як капіталістичних, так і соціалістичних, – можна коротко охарактеризувати як спільноту, позбавлену будь-яких форм опозиції – політичної, соціальної, ментальної тощо. «Сила негативного», яка раніше лежала в основі виміру антисистемних процесів і сил, була поступово зведена до конформізму, «інтегрована у status quo» [7, 239]. Другий, на даний час втрачений, вимір, очевидно, повинен бути виміром автономії, потенційності на протидію актуальності індивідуальності та відмінності. Це є царина критичного мислення та саморефлексії, приватного простору та самовизначення. А отже, людина в одновимірному суспільстві існує у плоскому всесвіті щодалі більшого конформізму й підкореного чужій волі приватного простору і часу.

«Раби індустріальної цивілізації – це сублімовані раби...» -- зауважує Маркузе. Нині вони прив'язані до колісничі цієї цивілізації зовсім не так, як це робилося в ХІХ і ще в першій третині ХХ ст. Свого часу капіталізм прагнув прив'язати робітників до виробництва переважно негативним способом – загрозою голоду і нестатків. Але, як виявилось, цей спосіб був досить небезпечним: пролетарям втрачати було нічого, «окрім свої кайданів», що вони і довели при нагоді. До того ж, стало очевидним, що штучне утримання зростання життєвого рівня трудящих з неминучістю веде до звуження можливостей внутрішнього ринку. А це, в свою чергу, негативно впливало на виробничі можливості капіталізму, призводячи періодично до кризи і депресій. У зв'язку з цим виникла (і була усвідомлена) потреба в іншому – позитивному – способі «інтеграції» пригноблених і експлуатованих в індустріальне суспільство. Це, до речі, стало можливим саме на базі величезного прогресу науки і техніки, досягнутого до середини ХХ століття. Розвиток науки і техніки, згідно з Маркузе, -- це логіка панування, яка закладена в самому понятті науки і техніки.

В «Одновимірній людині» Маркузе приділяє головну увагу критиці сучасних капіталістичних суспільств і зокрема американського попри обіцянку обговорювати «розвинене капіталістичне суспільство» загалом [7, 241]. Це має неминучі наслідки для його соціального аналізу загалом та його теорії стримування соціальних змін зокрема. Маркузе розглядає технічну раціональність як головний засіб панування та основний інструмент забезпечення конформізму. З його роздумів із приводу Радянського Союзу [6, 39-45] стає очевидно, що, визначаючи певні виразно тоталітарні риси у його організації та інститутах, він вважає «перспективи стримування якісних змін у радянській системі паралельними тим, що є у розвинених капіталістичних суспільствах» [6, 43], тобто такими, що породжені технічною раціональністю.

Однак таке навряд чи було можливим. Навіть припускаючи, як це робить Пол Маттік у своїй «Критиці Маркузе» [8], що своєю суттю радянська система є не чим іншим, як формою капіталізму, а саме державною капіталістичною системою, не можна не побачити значні неузгодженості в такій точці зору. Як свідчить історія, панування в радянському суспільстві не було ані зумовлене технікою, ані засноване на економічному зростанні та продуктивності. Це було насамперед політичне й ідеологічне панування. По суті, саме це ідеологічно зумовлене панування спричинило економічну неефективність, кризу, і згодом, розпад радянської держави. Таким чином, видається більш доречним говорити про капіталістичні суспільства, коли ми ведемо мову про теорію Маркузе та критику розвиненого індустріального суспільства.

Маркузе констатує, що в епоху науково-технічної революції ретельно розроблений інструментарій одновимірності тотально маніпулює людьми. Маніпулює шляхом творення і задоволення стандартних, штучних, «відчужених» потреб. Маніпулює за допомогою засобів масової комунікації, які автор називає «фабриками громадської думки». В результаті надію на формування революційної свідомості пролетаріату, що вимагає марксизм, втрачено назавжди. Досягнення науки і техніки дозволяють сучасному суспільству долати, або нейтралізувати, стримувати або «сублімувати» (надавати суспільно прийнятого вигляду) усі свої істотні протиріччя.

Поняття технічної раціональності посідає чільне місце у теорії розвиненого капіталістичного суспільства Маркузе. На думку Даглеса Келлнера, технічна раціональність походить від способу мислення розвиненого капіталізму, який вимагає максимізації прибутку. Коли сучасну техніку віддають у розпорядження такому способу мислення, вона перетворюється на потужний інструмент масового виробництва – товарів, потреб, інтересів і зацікавлень, поглядів, й у такий спосіб стає засобом панування. Таким чином, це не техніка сама по собі що підкорює людину, а те, як її, техніку, застосовують в умовах капіталістичної системи. Як необхідний інструмент для дедалі швидшого отримання щораз більшого прибутку техніка вимагає дотримання певних правил задля забезпечення її неперервної здатності створювати прибуток й підтримувати соціальну стабільність. Сплавлені воєдино, капіталістичний спосіб мислення і техніка створюють потужний і всепроникаючий

інструмент панування й соціальної стабільності – технічну раціональність [7, 263-267]. Ця раціональність виступає морально нейтральною, вона пояснює світ у числах. Таким чином, її виразники є абсолютно невразливі для усвідомлення жажливих і небезпечних речей, які вони породжують.

Панування «технічної раціональності» підпорядковує собі все суспільне життя. Явища ідеологічного порядку повністю втрачають свою, нехай і відносну, самостійність, стаючи простими елементами технічного розуму. Розгортаючись, цей проект формує весь універсум мови і поведінки, духовну і матеріальну культуру. В медіумі техніки культура, політика, економіка зливаються у всеохоплюючу систему, яка поглинає чи відвертає всі альтернативи. Продуктивність і зростаючий потенціал цієї системи стимулюють суспільство і утримують технічний прогрес у рамках панування. Технічна раціональність стає політичною раціональністю.

Техніка нині стала ефективною формою соціального контролю і, таким чином, отримала суспільно-політичне, тобто ідеологічне, значення і є сукупністю одномірних елементів «репресивного управління». Функціонування науки і техніки як «ідеології» однозначно закріплює, на думку Маркузе, економічно і політично капіталістичну систему, утворює її існування і в майбутньому, воно не тільки пронизує всі пори соціального організму сучасного індустріального суспільства, але й досягає свідомості кожної людини.

Людина розвинутого індустріального суспільства внаслідок технічно можливих маніпуляцій ототожнює себе з існуючим ладом і втрачає здатність «трансцензувати» його. Ця одновимірна людина постає перед дилемою: з одного боку, розвинуте індустріальне суспільство здатне не допустити будь-якої якісної зміни (революції), з іншого боку, існують сили, які можуть підірвати цю систему. Перша тенденція є панівною.

То який же клас, які соціальні сили є безпосередніми «носіями» чи «виконавцями» революції? «Суб'єктом революції» можуть стати лише ті, хто ще не став рабом «одновимірної свідомості». До них Маркузе відносить расові, національні релігійні меншини, «критично мислячу» інтелігенцію і студентство. За його власними словами «... під [основним] консервативним шаром населення є нижній шар вигнанців та чужаків, експлуатованих та переслідуваних [представників] інших рас та інших кольорів, безробітних і непрацездатних» [6, 256]. Робітники ж, на думку Маркузе, з втратою соціально-критичного виміру втрачають і здатність створити реальну політичну опозицію до сучасної системи. Будь-яка опозиція, що виражає інтереси сьогodнішніх трудящих, сьогodнішнього робітничого класу, буде ілюзорною опозицією, тому що його інтереси не суперечать існуючому стану речей.

Щодо опозиційних партій Маркузе висловлює думку, що в умовах «репресивної терпимості» будь-яка легальна діяльність опозиційних партій є прийняттям «правил гри» і, як наслідок, «капітуляцією перед панівною структурою влади». Під «репресивною терпимістю» певних класів, що ніби «поглинають» опозиційні сили, Маркузе розуміє пригноблення шляхом свідомого допущення правлячими колами опозиційних виступів експлуатованих ними трудящих. Випробування, яких зазнає система в ході опозиційних виступів, що проходять в рамках самої системи, викликаючи нову мобілізацію її економічних, політичних і культурних сил, лише допомагають її пристосуванню, сприяють виробленню нею нових захисних засобів, збільшують її здатність до виживання. Панівний клас перетворив усі демократичні завоювання на прості інструменти панування, за допомогою яких паралізуються найбільш радикальні революційні сили. Тоталітарні тенденції одновимірного суспільства роблять традиційні шляхи і засоби протесту неефективними і навіть небезпечними, оскільки зберігають ілюзію народного суверенітету.

Отже, силою, здатною здійснити революційну місію в сучасному суспільстві, Маркузе вважає «нову опозицію», що концентрує в собі юних «інтелектуалів» і соціальних «аутсайдерів» (населення гетто, люмпен-пролетаріат і т.п.). Поява на авансцені нового історичного суб'єкта пояснюється ним насамперед зміною суспільної ситуації і необхідністю розробки нової стратегії революційного процесу. Крім того, молоді інтелектуали і

декласовані верстви суспільства менш за все інтегровані в систему, а тому їхня свідомість менш, ніж свідомість інших, заражена одновимірністю, знаходиться під впливом маніпуляцій. Таким чином, центр тяжіння революційного протесту переноситься у бік невиробничих соціальних верств.

Однак сама по собі нова революційна меншість не здатна здійснити докорінне перетворення суспільства. Тому Маркузе відводить їй лише роль каталізатора, своєрідного детонатора. В якості потенційного носія революційних змін розглядається технічна інтелігенція, яку Маркузе характеризує як новий робітничий клас. Вона могла б, спираючись на своє становище в суспільстві, підірвати спосіб виробництва і виробничі відносини, перетворити їх і управляти ними, але вона не має до цього ні інтересу, ні потреб, тому що добре інтегрована і добре фінансована. Отже, і цей шар «втягнутий» і «поглинутий» одновимірним суспільством. Немає сенсу, стверджує Маркузе, апелювати до авторитету «закону і порядку», оскільки вони всюди і завжди є законом і порядком тих, хто захищає існуючу ієрархію. Потрібна «Велика Відмова», «прорив», потрібно повністю розірвати усі зв'язки з усім існуючим. Лише «хаотична» анархістська опозиція, політична і моральна, раціональна й інстинктивна, лише відмова брати участь у злій грі, огида до всякого примусу можуть зруйнувати цю систему. Потрібні саме такі тотальні засоби, бо їх, на відміну від поміркованіших, система не в змозі ні «терпіти», ні «придушити». Революція необхідна, на думку Маркузе, бо загострюються протиріччя. Все ще має місце різниця між істинною і хибною свідомістю. Інтегровані в систему маси, не усвідомлюючи факту свого відчуження, мають хибну свідомість. Її треба розкласти. Але розвинене індустріальне суспільство за допомогою зростаючих потреб створює все нові й нові можливості перешкоджати такому повороту подій. Як же знайти вихід з цього глухого кута? Вихід з нього Маркузе шукає там, де, на його думку, був і вхід, де вперше виник «життєвий проект» одновимірності дійсності. На початку свого існування суспільство вибирає між реальними історичними альтернативними проектами. Сам вибір відповідає певним інтересам. Розгортаючись, обраний проект переробляє все наше матеріальне й ідеальне буття. Тому, щоб вийти з глухого кута, створеного реалізацією капіталістичного типу «життєбудування», необхідно підірвати спосіб буття, що утвердився, опираючись на принципово новий «життєвий проект» але такий проект, який не мав би жодних точок дотику з існуючою соціальною реальністю, а тому видався б абсолютним абсурдом «одновимірному мисленню». Це не означає, що новий життєвий проект є абсурдним, ірраціональним за своєю суттю. Він не менш раціональний, ніж «життєвий проект» одновимірної цивілізації. Йдеться про якісно новий тип раціональності, про більш високу раціональність, яку не може досягнути існуюча дотепер наука і створений нею одновимірний тип мислення. Критична теорія закликає до висунення нового проекту, який продемонстрував би більш високу раціональність. Ця раціональність реабілітує та звільняє чуттєвість від культурних нормативів, які її пригноблюють. Реалізацію цього проекту Маркузе покладає на вищезгадані верстви суспільства, які знаходяться поза панівною системою, що виштовхнула їх за свої межі. Вони нічим не зобов'язані цій системі та вільні від її «правил гри».

Отже, основними рисами розвиненого індустріального одновимірного суспільства, за Маркузе, є: технічна раціональність розвиненого капіталізму; нові засоби контролю – масова культура, засоби масової інформації та реклама, ідеологія, консьюмеризм (споживацька психологія і стиль життя), лібералізація сексуальних стосунків; дедалі вищі стандарти життя та реалізація «поневоленних можливостей» у межах наявної системи; згуртоване й уніфіковане телеологічне суспільство. Основну увагу у своїй праці Маркузе приділив критиці існуючого розвиненого індустріального одновимірного капіталістичного суспільства з позицій неомарксизму. З метою оновлення марксистського вчення під реалії сьогодення Маркузе здійснив досить вдалу спробу простежити онтологію і генезис формування ментальних настанов нового суспільства з допомогою теорії Фрейда.

Але висновки автора щодо можливості докорінних змін одновимірного суспільства досить песимістичні. І це зрозуміло. Якщо Маркс свого часу вбачав можливість

революційного поступу розвитку суспільства в сфері економічних протиріч і антагонізму, то Маркузе доводиться констатувати, що можливість докорінної зміни одновимірного суспільства лежить в царині суспільної ментальності і психології. Тому перспективи революційної зміни одновимірного суспільства досить примхливі.

Література:

1. Marcuse H. One – Dimensional Man. Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society. – Boston: Boston Univ. Press, 1964.
2. Круглов С.М. Критика філософії дрібнобуржуазного анархізму Герберта Маркузе. – К.: Наук. думка, 1974.
3. Новейшие течения и проблемы философии ФРГ. – М.: Мысль, 1978.
4. Давыдов Ю.К. Критика социально-философских воззрений Франкфуртской школы. – М.: Мысль, 1977.
5. Социальная философия Франкфуртской школы. – М.: Прогрес, 1975.
6. Marcuse H. One – Dimensional Man. – London: Routledge & Kegan Paul Ltd., 1968.
7. Kellner D. Herbert Marcuse and the Crisis of Marxsim. – London: Macmillan, 1984.
8. Mattick P. Critique of Marcuse: One-dimensional Man in Class Society. – London: The Merlin Press., 1972.

Пояркова Тетяна Костянтинівна,
Канд. політ. наук, доцент кафедри
соціально-гуманіт. дисциплін
СДПУ ім. А.С. Макаренка

УДК 001.891: 328.161.2

«МЕГАТРЕНДИ» – МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИЗОВОГО ПРОЦЕСУ

Стаття висвітлює проблему застосування технології виокремлення мегатрендів як методологічного засобу дослідження кризових станів. У роботі приділено увагу історії виникнення та еволюції цього методологічного підходу. Подається критичний аналіз щодо плюсів та мінусів використання цієї методології стосовно кризових явищ.

Ключові слова: мегатренд, криза, глобалізація, полікультурність, методологія.

Статья освещает проблематику применения технологии выделения мегатрендов как методологического средства исследования кризисных состояний. В работе уделено внимание истории возникновения и эволюции этого методологического подхода. Предлагается критический анализ плюсов и минусов использования этой методологии по отношению к кризисным явлениям.

Ключевые слова: мегатренд, кризис, глобализация, поликультурность, методология.

The article deals with the problem of megatrends selection technology as methodological means of crisis states research. In the article the attention is payed to origin and evolution of this methodological approach. A walkthrough is given in relation to pros and cons of this methodology to the crisis phenomena.

Key words: megatrend, crisis, globalization, multicultural, methodology.

Політична криза належить до явищ, що не тільки актуалізують питання про пошук методологічних засобів, які б дозволили пояснювати природу цих явищ, а й вказують на нагальну потребу ефективно їх передбачати. На відповідність цим запитам претендує технологія виокремлення «мегатрендів», яка останнім часом набуває поширення. В цьому